

HEBREJSKÉ POJETÍ VÍRY

Milan Balabán

Problematika

Pojem *víry* bývá naplňován nejrůznějšími, většinou vágními nebo matoucími obsahy. V církvi českobratrské evangelické koluje takhle anekdota: Farář navštívil bodrý muž a pravil: "Ruším evangelickou víru." (podle jiné verze: evangelickou církev). Víra je tu zaměněna za konfesí. A víru je možno "zrušit". Podiv nad naivitou bodrého muže, který chtěl upevnit své společenské postavení nebo dostat své dítě na nějakou školu, je oprávněný. To však nic nemění na tom, že většina lidí má o pojmu víry představu velmi mlhavou. Lidé "vystupují z víry", jsou "evangelické (či katolické) víry". Trenéři "věří", že jejich svěřenci tentokrát určitě zvítězí. I lidé jakoby vzdělaní (ať už jde o ideology u nás vládnoucí strany, nebo o vědce pozitivistické ražby, nebo i lidi "upřímně nábožensky věřící") kladou do protikladu víru a vědu, i když ve skutečnosti může jít toliko o konflikt mezi pověrou a pavědou^a. Často se chápe víra jako pravděpodobnost, s níž musíme v životě běžně počítat, i když nemáme k ruce žádné vědecké důkazy, že to či ono tak či jinak dopadne - ve smyslu dikta biskupa Butlera, že "probability is the guide of life"^b. Proto někteří myslitelé odlišují jakousi všeobecnou víru - ve smyslu "věření, že..." od "věř transcendentních" ("transcendent beliefs"), což podle nich nemusí být jen "víra v transcendentní realitu", nýbrž i víra jako poznání významu a smyslu lidského života v nenáhodném řádu univerza, které člověka obklopuje a na člověka smysluplně naléhá.^c Takováto (transcendentní) víra není jen jistým modem poznání plynoucího z přísně vědeckého poznání, hraje v existenciální záležitosti lidského života nezaměnitelnou roli, pokusy nahradit "transcendentní víru" něčím jiným musejí ztroskotat.^d Je tedy

^a Srv. zdařilé formulace ve studii *Víra a věda* (studie pracovní skupiny synodní rady ČCE), Praha 1969.

^b John Macquarrie, *In Search of Humanity*. London 1982, str. 159.

^c Tamt. str. 158nn.

^d "Believe has an essential role to play in human existence, and it plays that role in its own right, so to speak, and not as a substitute for some thing else." Tamt. str. 162.

víra *skokem* "někam jinam" - *mimo* poznání, skokem εις ἄλλω γένος, jak to formuloval Kierkegaard a jemu vnitřně příbuzní duchové? John Macquarrie, jehož hledisko tu bylo několikrát zmíněno, podnikl takovou analýzu Kierkegaardových strohých formulací, která umožňuje zahrnout do víry jakožto "skoku mimo nebezpečnou oblast důkazů a evidence" (Macquarrie) i určitou inkluzivní a "souputnou" (můj výraz - mb) osnovu evidujícího poznání; takže "sacrificium intellectus" není nutné. Kierkegaard jest vidět na pozadí konfliktu s racionalistickými filozofy jeho doby. Kierkegaard nechtěl suspendovat rozum, nýbrž napadnout úzký racionalismus, který odděluje rozum od osobní existence a jejích funkcí. Podle Kierkegaardova nemá myšlení v lidské existenci zahrnující plnost lidské osoby vyšší dignitu než představitost a citění, ale všechny složky jsou tu koordinovány. Rozumové myšlení, je-li dost důsledné, narazí na hranici svých možností: "Nejvyšším paradoxem všeho myšlení je pokus objevit něco, co myšlení nemůže myslit."^a Jiná aspektace problematiky víry se podává položením otázky po *vztahu* mezi CO (obsah) a JAK (tvar, způsob, identita) víry, v jaké relaci jsou tedy "fides, quae creditur" a "fides qua creditur". Církevní pravověří vidí sice souvislost obou aspektů víry, principiálně však vychází z CO víry, čili z jejího *obsahu*, tedy z "víry v..." (= víra v Boha, Krista atp.), kdežto JAK víry jest ortodoxii cosi neprvořadého, metodického, ne-li příležitostného. "Víra, že..." je principiálně subordinována "víře v..."

Nastínil jsem tu některé aspekty problematiky, abych otevřel *problém víry*.

K *prosvětlení* celé záležitosti víry se dostáváme, ptáme-li se na původ českého výrazu "víra" a připomeneme-li si heslovitě noetické kontury klasické české náboženské pozice, již bychom mohli nazvat "husovskou".

České slovo VÍRA pochází od indoevropského "ver", srv. latinské verus = pravý, spoluzní tu i "věrnost".^b To je blízké hebrejskému výrazu pro víru (viz dále) označujícímu spíše *věrnost* než víru v našem běžném pojetí (tedy přesvědčenost). V jiných jazycích má výraz pro víru i význam *myslet* (glauben, croire, believe). ŠTÍTŇÝ (*Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*): "A také mám věřiti věrně (kurzí-

va - mb), netoliko ústy, ale i srdcem... neb srdce věří, že je pravda... Tu slušie znamenati, že jiné jest věřiti, že Buoh jest (tomu i črtie také věřie, ale věřieci nemilují Jeho)... A Buoh věřiti jest *milostí* táhnúti veň a naději jmajíce v něm..." (kurzíva - mb). HUS (*Výklad víry*)^a: "Věřiti v Boha jest: věře *milovati*, věře v něho *jíti*, jeho *se držeti* a jeho údům *se viělití*." (Kurzíva - mb.) S tím plně korespondují jiné výroky Husovy v různých jeho spisech. Například: "Ktož věří živě a *milovně*, ten svět přemáhá." Zde je víra kvalifikována nejen jako NOÉISIS, nýbrž i jako δύναις, což přesahuje jakoukoli dogmatiku i jakoukoliv etiku. Jak by nám to nepřipomnělo heslo "Pravda Páně vítězí". Jak moderní je to pojetí. Lze to poměřit s vynikající formulací J.Macquarrie, že víra je "dynamic quality of human life"^b. Velice výrazná a hebrejskému pojetí blízká je formulace *České konfese* (1575): "Víra spasitelná jest ta, když člověk netoliko věří, že Bůh jest a že to vše, co nám v slově svém svatém oznamovati a slibovati ráčí, pravé jest... ale také skrze Ducha svatého srdcem *doufá*, *zpoléhaje na věrné sliby* Božské v Kristu založené, jimi se... pokudž nejvyš může, pevně *ujišťuje*, a skrze takovou *srdečnou* k Bohu *víru* *neb důvěřivost* přemáhá všeliká pokoušení, dochází obživujícího *potěšení a pokoje* s Bohem, k němuž se utíká *doufanlivě*, volaje 'Otče, Otče!'"^c (kurzíva - mb). Tyto výměry míří proti intelektualizaci, ideologizaci (gnostizaci), ba i religionizaci víry. To je velmi blízké hebrejskému pojetí ve Starém a Novém zákoně a zčásti i v judaismu starém i novějším.

Víra (pravda) v hebrejském pojetí

Co je *víra* v hebrejském (biblickém) pojetí lze lapidárně vyjádřit interpretací výrazu AMEN. Tento výraz demonstuje *jistotu*, schválení Boží výzvy a slibu, existenciální angažmá "ve věci, jež je před námi". AMEN je to, z čeho se vychází. Toto *východiško* involvuje to, k čemu se směřuje.

Víra není ve starozákonním myšlení toliko stanoviskem myšlení. Jde o postoj vyvěrající z *bytí* tváří v tvář Bohu. Tak například Jahve říká Mojžíšovi: "Jak dlouho mi nebudete věřit?" (Nu 14,11). Víra znamená též poslušnost (2Kr 17,14), bázeň Boží (Ex 14,31), což předpokládá

^a Kierkegaard, *Philosophical Fragments*, tamt. str. 164.

^b A.Frinta, *Náboženské názvosloví československé*. Comenium, Praha 1919, heslo "víra", str. 68nn.

^a M.J.Hus, *Výklad víry*. Praha 1914, viz kapitola VI "Co jest věřiti".

^b J.Macquarrie, cit. d., str. 168.

^c A.Frinta, cit. d., str. 70.

důvěru. Víra se orientuje na Božím slovu (Gn 15,6; Dt 9,23), a tím i na Boží činy (Ex 14,31; Nu 14,11; aj.).

Ve starších textech neexistuje protiklad mezi "vidět" a "věřit" (srv. Ex 14,31 - "uviděl" - "uvěřil"). V mladších textech např. v knize Job a v Druhém Izajášovi je silně zdůrazněna Boží *skrytost* (Jb 42; Iz 45,15).

Víra je ve starozákonním pojetí *celková orientace lidu*, spíše výjimečně jde o vztah jednotlivce k Bohu; individualizace přichází později (zvl. v některých žalmech). Pro vztah jednotlivce k Bohu se užívá spíše slov "důvěřovat", "doufat", atp.

Absolutní užití slovesa VĚRITI ('-M-N: aman, tj. bez předmětu - bez onoho V...) lze najít ve Starém zákoně u Prvního Izajáše (Iz 7,29; 29,16 - rozbor příslušných oddílů později). To ukazuje k významovému posunu pojmu, což je tematizováno "položením nového základního kamene na Sijónu" (Iz 28,16b) - jde o novou epochu víry.

To pokračuje v Novém zákoně, zvl. u Ježíše, kde je zmíněný pokus ještě radikalizován. Vedle VĚRIT V... vystupuje tu do popředí holé VĚRIT (bez V...). Tak někde i u Pavla a v listu Židům (Πρός Ἰβραῖτους). Palestinské židovství vztahuje víru na TÓRU - ve víře jde o poslušnost tóry - Zákona. *Filo* založil víru na vyjmenělé kombinaci tóry s věčnými idejemi. Podobně *gnostikové* a *Plótin*.

V Novém zákoně se víra vztahuje většinou k objektu - běží o víru V Boha, V Krista, V jeho slovo. Důležitější jsou výjimky. Tam je víra *nevázaná na předmět*, to je navázání na zmíněný izajášský převrat v pojetí víry. Mluví se o "víře Boží" (Mk 11,22 - πίστις θεου), "víře Kristově" (Ř 3,22 - πίστις χριστου) apod. V *Janovském* okruhu je víra viděna z aspektu "věčného Logu" (srv. J 1,7; 3,15 aj.). V listu K Židům spatřují odborníci vliv alexandrijské školy, tj. alegorického způsobu výkladu - přesto však nelze popřít, že právě zde hebrejské pojetí víry plně zakotvilo (srv. Žd 11, kde víra = "nadějných věcí podstata"). *Jakubova* epistola reaguje na víru pojatou gnosticky - tedy jako na věc (pouhé) "ideové přesvědčenosti". Podle Jakuba není víra toliko věcí myšlení a cítění, ale i určitých konkrétních rozhodnutí - *kroků*: "víra bez skutků je mrtvá". V Novém zákoně je víra něco *celostního*: zabírá myšlení, cítění, chtění, naději, lásku, činy.^a

^a Srv. heslo "Glauben", in: *Biblisch-historisches Handwörterbuch* I. Göttingen 1962, str. 575.

Terminologie

Hebrejský výraz pro VÍRU - VĚRIT zní '-M-N (aman)^a = fest, treu sein (Jenni-Westermann), stabilem, fidum esse (Lisowsky), věřit, uvěřit (v hi.), být jistý, pravdivý, pravdomluvný, spolehlivý, věrný (v ni.) - Pípal. Pro "věření" užívá se tzv. hifilu - tedy kauzativu - "způsobuji, aby se něco stalo", HE'EMÍN. Původně má AMAN v hifilu význam konkrétní, netheologický, týká se fyzické síly, vystihuje základní "behaviour" živé biologické (zoologické) entity, její *stabilitní*, nerozkořísaný ("nezjitřený") charakter. Tak např. v Jb 39,24 o koni, který stojí pevně, klidně, tiše, dokud nezazní polnice vyzývající k bojové aktivitě. -

Profánní význam '-M-N hi. znamená "uvěřit" nějaké osobě, "dát jí za pravdu", "spolehnout se na něco", přejně a vnitřně přesvědčeně dopřát někomu sluchu. Tak např. v 1Kr 10 přiznává moudrostí proslulá královna ze Sáby Šalamounovi, ze všech moudrých nejmoudřejšímu, že zpočátku nebrala za bernou minci doslech o Šalamounově neuvěřitelné všeznalosti: "Ježto jsem nechtěla věřiti řečem (hebr.: VELO-HEE-MANTÍ LADEBÁRÍM), až jsem přijela..." - Brzy aplikováno AMN hi. v orákulech spásy. Takové orákulum je v pozadí starozákonní perikopy Gn 15,1-6, kde bezdětnému Abrahámovi ukazuje Jahve k nebi plnému hvězd s "orákulem": "Tak bude símě tvé" (v.5c). A vyústění? "I uvěřil Hospodinu..." (hebr.: VEHEEMIN BAJHVH - v.6a). Funkci kerygmatického orákula má např. též perikopa Iz 7,4-9; zde je AMAN hi. použito absolute (nevázané na předmět víry) - o tom podrobněji níže. V těchto a obdobných perikopách znamená věřit *spolehnout se* na Hospodinovo slovo, vsadit na slib, který mi adresovala Pravda, jakkoli není žádného (předmětného) průkazu a důkazu, že k realizaci slibu skutečně dojde. Ale to už vstupujeme do theologické aplikace AMAN, aplikace otvírající novou *noetickou perspektivu*.

Také v nifalu (NEEMAN) označuje AMAN něco *trvalého*, to, co zůstává, ob stojí. Tak např. v Jr 15,18 o vodě, která v létě nevysychá, nebo o "stálém" domu (BAJIT NEEMÁN), tj. nepřerušené generační *kontinuitě* atp. NEEMAN vyjadřuje pevnost, věrnost, spolehlivost, a to původně zcela konkrétně. Např. v Iz 22,23.25 o "pevném místě"

^a Rozbor pojmu viz in: Jenni - Westermann, *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament* I, München 1971, heslo '-M-N = fest, sicher, str. 177nn; dále: Lisowsky, *Konkordanz zum hebräischen Alten Testament*, Stuttgart 1958; slovníky, např. český: *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, 2. vyd., KEBF, Praha 1974 a Gesenius-Buhl, *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, Springer, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1954.

(MÁKÓM NEEMÁN), kde možno zatlouci hřebík. AMAN v ni. se někde blíží významu "být pravý, stát se pravým, prokázat se jako pravý". Je tu tedy afinita k pojmu pravdy jako opaku lži, falše, podvodu (srv. Oz 12,1n; Ž 78,36n; Jr 15,18). To platí i o adjektivu EMÚN (srv. Ž 101,6n) i o participiálním tvaru NEEMÁN (zvl. v knize Přísloví 25,13; 13,7 aj). Nezapomeňme však, že Septuaginta nikde nepřekládá -M-N ni. výrazem ἀληθής = pravdivý. Až v pozdních textech tlumočí Septuaginta nomen EMET řeckým ἀλήθεια (srv. Da 8,26; 9,13; 10,1 aj.). Pokud tedy má AMAN v nífalu označovat pravdu, pak je nutno této "pravdě" rozumět jako pevnosti, spolehlivosti a věrnosti - tedy ve smyslu a směru základního významu AMN.

Jmenujme některá synonyma AMN: BTCH = důvěřovat, JRA = mít úctu, JDA = poznat, DRŠ = hledat, pátrat (doufat) aj.

Od AMN jsou odvozena nomina EMÚNÁ = víra, EMET = pravda, OMEN = věrnost, ale i OMEN = vychovatel (educator), patrně jako ten, kdo činí vychovávaného pevným a důvěryhodným, aj.

Septuaginta a potom Nový zákon tlumočí hebr. AMN výrazem πίστις = víra, důvěra, ale též jistota, záruka, věrnost, dokonce i důkaz, důvod atp., též rukojmí; v klasické řečtině πίστις λαμβάνειν = obdržet záruku, πίστις δίδόναι = zaručit bezpečnost, přísahat věrnost, slavnostně ujišťovat, πίστις ποιείσθαι τιμι = s někým uzavřít smlouvu, θεων πίστεις ὀμνύναι = přísahat věrnost při bozích, δια πίστεως = ve spolehnutí na úmluvu. Analogický význam mají verbum πιστεύειν = věřit, ale až i svěřit a pověřit, adj. πιστός = věrný, spolehlivý, věrohodný; podobně πιστικός atp. Tento stručný přehled prokazuje, že řecké tlumočení AMN výrazem πιστεύειν je v podstatě adekvátní. V řeckém převodu zní silněji moment "přesvědčivosti", "tak jsem o tom přesvědčen", "tak to vidím a proto k tomu takto přistupuji", "vycházím z toho, že..." atp. V hebrejském AMN je vyhlášována jistota, kterou nemůže podstatným způsobem narušit okolnost, zda jsem "o tom" evidentně přesvědčen, či ne. Avšak i πίστις zachycuje dobře objektivní charakter *jistoty*, z níž vycházím a kterou se orientuji. Ostatně i latinské FIDES (Vulgata) neznámá toliko víru, ale i důvěru, též věrnost, poctivost, spolehlivost (in fide et amicitia manere = srovnat ve věrném přátelství), dále: slib, ujištění, záruka (fide publica iussus est dicere) atp., podobně FIDEIN, FIDUS aj. CREDERE neznámá jen myslet, domnívat se, ale i věřit, důvěřovat, svěřit. Latinský výraz pro pravdu je VERITAS = nejen pravda, ale i skutečnost, otevřenost (srv. ἀλήθεια), nestrannost, srv. VERUS

= pravý, pravdivý, skutečný, VERUM = pravda, právo. VEITAS není zcela přiměřeným adekvátem hebr. EMÚNÁ nebo EMET, poněvadž tu moment odkrytosti, "skutečnosti", "takovosti" přehlušuje tón pevnosti, stálosti, nepohytnosti.

Pronikání řeckého způsobu myšlení ilustruje dost drasticky pojem ἀλήθεια = pravda, pravdivost, upřímnost, ale i skutečnost, "tak, jak to je", když to není zahaleno, zakryto. ἀλήθεια je opak λήθη = zapomnění, zapomenutost (srv. λήθην τινός ἐμποιεῖν = někoho uvést v zapomenutost, μετὰ λήθης κεῖσθαι = ležet v zapomenutosti. Verbum λήθειν = pův. patrně "přivést k pádu", klamat, šálit, ale i skrývat. Srv. výchozí λαθάνειν = být nebo zůstat skrytý, nepoznatelný, tajný neznámý, nebo: být někým *zapomenut*; něco, čeho si člověk není vědom (srv. ποίω λαθῶν = činím (to), aniž bych si toho byl vědom). Plútarchos nazývá Dionýsa synem λήθη = zapomnění, což se vztahuje na Dionýsa jako boha vína.^a Λήθη je opojení, kdy člověk není s to rozpoznat "skutečnou skutečnost", to, co je, od toho, co se mu v zatmění smyslu jeví. Λήθη je jedna z hrůzných řek podsvětí, je to řeka zapomnění^b.

Ἀλήθεια je tedy vynesení či osvobození ze zapomenutí, opojení, zneskutečnění, radikálního nevědomí, ano i smrt. Ἀλήθεια je to, co je odkryté, evidentní, "samoprůkazné". Boman^c citující Snella a Otta dovozuje, že Řekové jsou "lidé očí" (Snell), že "homérické básně se chtějí dívat" (Otto). Hebrejci jsou spíše lidé sluchu, důraz je položen na slyšení. Hebrejci se neptají po "pravém" v objektivním (či ještě spíše objektivistickým) smyslu. Ptají se po subjektivně jistém ve smyslu vyhraněně existenciálním. Nezajímá je, co je v souzvuku s neosobním objektivním bytím. Zajímají je skutečnosti, které pro ně mohou mít význam *ujištění* nebo *obratu k dobré budoucnosti*.

V nejstarší podobě se setkáváme s výrazem pro víru (AMN) ve slově AMEN.

Slavnostní formule AMEN se užívala ve staroizraelské bohoslužbě. AMEN stvrzovalo výrok kletby, někdy i požehnání (čti Nu 5,22 a Dt 27,15nn): "I řekne všechen lid Amen." Tato bohoslužba měla ještě možná rysy polomagické. Bylo to něco jako vymítání démonů v Novém

^a Viz R.von Ranke - Graves, *Griechische Mythologie* 1. Reinbek bei Hamburg 1960, str. 47n.

^b *Encyklopedie antiky*, Academia, Praha 1974, heslo "podsvětí", str. 480.

^c Thorleif Boman, *Das hebräische Denken im Vergleich mit dem griechischen*. Göttingen 1965, 4. vydání.

zákoně. Nás tu zajímá zvláště jeden noetický moment, že totiž kletba (popř. požehnání) vstupovala v platnost a v uskutečnění teprve tímto Amen lidu. Amen je tu přihlášením se k něčemu, co lze považovat za bezpodmínečně nutné (tak Wolff). Amen tu tedy vyjadřuje jistotu, pro kterou se rozhodují a kterou *umožňují, aby se pravda stala*.³

Theologicko-noetické aspekty víry

1. Víra - pojem normality před Bohem

Základní příspěvek k tomu, co je víra, najdeme v Gn 15,1-6. V Gn 15,6 čteme: "Uvěřil (tj. Abrahám) Bohu (HEEMÍN BeJHVH) a počteme (CHŠB) mu to za spravedlnost (CeDÁQÁ)." Tomu se často rozumělo v záslužnickém smyslu (srv. již Pavlovu polemiku proti Židům). CHŠB = připočítat, připsat, zaúčtovat. Jde o termín kultové řeči při kněžském kvalifikování obětí (srv. Lv 7,18; 17,4; Nu 18,27). Jde tedy o kněžsko-juristický akt, při němž byla přinesená oběť kvalifikována jako "správná" - *normální*, a proto jediné přípustná. Nebo také jako "nesprávná", nepřístupná - v tom případě nemohla být oběť "započtena" za "správnou" (CDQ). Nález ("ano" či "ne") byl pak knězem oznámen bohoslužebným účastníkům. Z toho vycházel vyprávěč abrahámovských příběhů a aplikoval to na Abrahámovu postoj vůči Hospodinu: Pro postoj vůči Hospodinu (živé konkrétní Pravdě, účastným "angažovaným Bytím") není rozhodující (především) oběť (jakýkoli rituální úkon nebo kultické jednání), nýbrž víra jakožto *jistota Božího* (transcendentního) *oslovení a odhodlání opustit "vlast" - status quo - a zamířit jinam, do neznáma Boží budoucnosti*. Jedině *tento* postoj je výrazem (projevem) *normality* (legitimity) před Bohem.

2. Víra - vítězná jistota darovaného života

V knize proroctví Izajášova (7,9b - v kontextu 7,1-9) čteme:

"Jestliže nevěříte (AMN),

jistě že neostojíte (AMN)" - tak Kraličti.

Zde se objevuje *víra bez předmětu* - poprvé u proroků vůbec. To má zásadní důležitost.

Přihlédněme nejprve k situaci. V Jeruzalémě panuje judský král Achaz (742-725). Je ohrožen Resínem z Damašku. S Resínem se spojil severoizraelský král Pekach ze Samaří. Připojme si širší souvislost: Od r. 740 ante byli Achaz, Pekach i Resín ohroženi asyrským velkokrálem

Tiglatpileserem III. Od r. 738 byli Resín i Menachem zavaleni daněmi, jež na ně Tiglatpileser uvalil. Damašek inspiroval protisyrskou koalici. Achaz se nechce připojit, vysoko cení asyrskou moc. Proto rozhodnuto o zákroku proti němu: Resín chce dosadit místo Achaza jakéhosi vysokého úředníka aramejského původu (Tabela). V této *situaci ohrožení* a obležení posílá Jahve k Achazovi Izajáše. Král právě podniká obranná vojenská opatření (7,3). Spolu s prorokem jde vstříc králi na pokyn Hospodinův prorokův syn Šearjašúb. To je zvěstné (symbolické) jméno, znamená "Zbytek se vrátí", což má dvojí význam: 1/ předpoklad porážky, zdecimování judského vojska, 2/ hlásí se tu naděje, neboť nezahyne celý Juda, zbytek se vrátí. Pro celek je to tedy hrozba, pro zbytek zaslíbení. - Izajáš vyzývá: *rozhodni se k nepochybné naději*. Zachovej *klid*. K tomu jakoby politické poukázání: Resín a Pekach jsou jen dva čadící oharky. - Achaz nemá stupňovat obranná opatření, ani nemusí hledat pomoc u Tiglatpilesera, s nímž udržuje kompromisní diplomatické vztahy. Je potřebí dostat se *nad* situaci, poněvadž jen *nad* situací může kotvit *jistota ohroženého krále*. C.A.Keller (ThZ 1955) mluví dokonce o "kvietistickém prvku" v Izajášově poselství. Podle Izajáše, říká Keller, spočívá důležitý aspekt hříchu ve "frenetické aktivitě", v provozním ruchu, který se míjí s Bohem.

A v této situaci zazní prorokovo slovo:

IM LO TAAMÍNÚ

KÍ LO TEAMENÚ (v.9b)

Srovnejme různé překlady:

Kralický: Jestliže nevěříte, jistě neostojíte.

Český ekumenický (ČEP): Nebudete-li stáli ve víře, neobstojíte.

Jeruzalémská bible (něm.): Aber wenn ihr euch nicht an mich haltet, werdet ihr keinen Halt haben.

Buber: Wenn ihr nicht vertraut, dann bleibt ihr nicht betreut.

H.W.Wolff: Habt ihr nicht Glauben, so habt ihr nicht Bestand.

Jörg Zing: Glaubt ihr nicht, so bleibt ihr nicht.

Revised Standard Version: If you will not believe, surely you shall not be established.

New English Bible: Have firm faith, or you will not stand firm.

Louis Segond: Si vous ne croyez pas, vous ne subsisterez pas.

Jiné pojetí má Septuaginta: καὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδέ μὴ συνήτε.

Sloveso συνίεναι znamená tu pozorovat, rozumět, *pochopit*. Tedy: Neuvěříte-li, nepochopíte. Tedy: Nebudete-li vycházet z *důvěry* (v dobrý konec událostí) - tedy z toho nejnvtitnějšího, navenek nejbez-

³ Bohoslužbu podobnou oné "amenové" najdeme v pravoslaví, srv. K.Havlíček, *Obrazy z Rus* (Svátek pravoslavnosti).

mocnějšího, nebudete s to porozumět okolnostem, situaci, spádu věcí, tedy tomu na oko tak jasnému a určitému, a přece ve skutečnosti zvenku zcela neprůhlednému. Podobné pojetí má i Vetus Latina a Pešito. Pojetí těchto starých verzí je pozoruhodné, nově staví vztah víry a poznání (srv. mnohem pozdější klasicky křesťanské "fides quarens intellectum"). Přesto však znamená znění Septuaginty a ostatních starých verzí oslabení, jistou psychologizaci textu masoretského. Zajisté, ve víře jde o nový pohled, o nové pochopení událostí - ale jde ještě o víc: *o všechno, o celé bytí člověka.*

Víra (u) proroků není abstraktní přesvědčenost o něčem nebo o někom. Není to ani "kvalifikované" přesvědčení, například, že "Bůh existuje", že "je jediný Bůh" atd. *Víra je pevně setrvání na Hospodinových slibech*, tedy na skutečnosti, která tu ještě není, ale přichází a přijde. Psychologicky vyjádřeno: Jde o klid: nebát se a neinrikovat. Neklesat na mysli kvůli zlé situaci.^a

V našem oddíle se realizuje zaslíbení dané "domu Davidovu", tedy Davidské dynastii, pronesené kdysi prorokem Nátanem (2S 7,11b.16; Ž 89,4n): "Dům Davidův" se nepohne, bude pevně stát (AMN).^b Boží slib daný kdysi - v době příznivé a šťastné - platí i *ted* - v situaci kritické a nebezpečné. Víra vskutku nespočívá v přesvědčenosti o něčem, nýbrž v *setrvání* na Božích slibech, děj se, co děj.

Jakkoli je Boží slib věrnosti "domu Davidovu" vnějšně vázán na Davidovce, v našem případě tedy na Achaba, má ono "Jestliže neuvěříte..." - v.7b v rámci izajášského kérygmatu obecnější, ne-li rovnou obecný význam. Slovní hříčka hifalového a nifalového tvaru slovesa AMN, kterou se snaží některé moderní překlady napodobit (viz výše), zvěstně vyjevuje, že spolehlivým životním přístupem a postojem je *toliko* víra. Nemůžeš-li se *opřít o zaslíbení*, který ti adresovala sama živá *Pravda*, jsi ztracen, ať je tvá situace zvnějšku viděno dobrá nebo špatná. Vsadíš-li však na příslib, který v tobě *Pravda* ukotvila ("konfirmovala"), pak nemusíš být ztracen ani v situaci sebeztracenější. V této souvislosti možno připomenout Wolffa^c, který říká, že víra znamená říci Amen k něčemu, co považujeme za naprosto spolehlivé.

^a To jsou vlastně zásady theologicky spiritualizované izraelské "svaté války". A zde byla válka v pozadí.

^b Podrobněji W.Vischer, Die Immanuel-Botschaft im Rahmen des königlichen Zionsfestes. *Theologische Studien* 45, Zürich 1955, zvl. str. 18n.

^c H.W.Wolff, Immanuel (Eine Auslegung von Jesaja 7,1-17). *Biblische Studien* 23, Neukirchener Verlag 1959, passim.

Zmínil jsem už, že verbum *věřit* tu stojí *absolute*, není tedy vázáno na předmět ("věřit v..."). Wolff říká, že předmět tu sice není vysloven, ale že je zřejmé, že jde o Hospodina. K tomu připomínám: Wolff má v jistém smyslu pravdu, avšak skutečnost, že předmět, jakkoli se zde může předpokládat, *není* vysloven, je velmi důležitá: předpokládá se tu základnější pojetí víry, *víry jako takové*. Vyslovení předmětu (AMN Be JHVH - věřit v Hospodina) znamená pak už *reflexi*, tedy to, jak si tato *víra sama rozumí*, nač se orientuje, k čemu míří, kolem čeho "rotuje". V tomto smyslu je víra formulována v izajášské perikopě, o kterou se opíráme.

Wolff tlumočí Iz 7,9b takto: "Nepokládáš-li zvěstované slovo za spolehlivé, potom jsi prohrál svou existenci." a "Kdo neprohlásí žádné Amen, ten žádné Amen nezakusí." Religiózní ráz víry není přitom nikterak rozhodující. V situaci Achabově to podle Wildbergera (cit. Wolff) znamená: "Nejde o to, zda Achaz věří v Hospodina, není jistě modloslužebník ani ateista, dokonce ani to ne, zda Achaz drží prorocké slovo za věrohodné nebo ne, nýbrž o to, aby se v nebezpečné situaci osvědčil jako muž, který *zachovává klid* (kurziva - mb), důvěru, spolehnoutí." Víra je tedy jistota, která zabrání (z)panikaření. Podle Wolffa (tamt.) se víra (starozákonně pojatá) pohybuje "ve volném poli dějinných rozhodnutí", čelíc vnitřnímu zhroucení v hodině akutního nebezpečí. Prorok staví Judu do "prasisuace Božího lidu": Spása není ani v kultu, ani v samotném politickém jednání. Oporu lze nalézt toliko ve *víře* (v Hospodina), psychologicky existenciálně zpřítomňující *platnost Pravdy* jakožto *příslibu bezpečné budoucnosti*. V tomto smyslu platí slovo O.Kaisera "Es gibt kein Israel ohne den Glauben."^a

Rowley^b to vyjadřuje takto: Víra se přísně vztahuje k zaslíbení Boha, který působí v dějinách a odhaluje se v prorockém slově. Věřit (ve smyslu Ješajášova výroku) se může ve chvíli akutního ohrožení jevit jako pošetilost. Ale právě zde platí (správně pochopené) slovo Kierkegaardovo, že "víra znamená právě to: ztratit rozum, abychom získali Boha"^c, i slovo Kalvínovo, že "víra je zjevování věcí, jež se (ještě) nevyjevily, vidění něčeho, co není vidět, zřetelnost temného, toho, co je tu, ačkoliv to tu (ještě) není, poukaz ke skrytému..."^d, jako i výrok

^a O.Kaiser, *Der Prophet Jesaja* (1-12). ATD, Göttingen 1963, 2. vyd., str. 75.

^b Rowley, *The Faith of Israel*. London 1956.

^c O.Kaiser, *Der Prophet Jesaja* (1-12). ATD, Göttingen 1950, str. 121.

^d Tamt.

Lutherův: "To totiž je vlastnost víry...: Vidět, co nikdo nevidí a nevidět, co každý vidí..."^a. Působivého obrazu používá Volkmar Hertrich^b (z něhož citován i Kierkegaard, Kalvín i Luther): Jakkoli bouře dějin zehvacuje (packen) vrcholky stromů a otřásá lidskými srdci - "je tu ještě jiná existence, a ta se jmenuje: víra".

3. Víra jako osvobozující nekolísání

Jiné prorocké místo, kde víra není vázána na předmět je opět z Prvního Izajáše. Jde o Iz 28,16 (v kontextu 28,5-16).

Iz 28 je proroctví proti Samaří i Jeruzalému. Kapitola představuje celek formálně nesnadný a tematicky plně neujednocený; je to řada výkřiků, hrozeb, zlověstí a varování. Jako by chtěl prorok upamatovat a vzpamatovat alespoň "ostatek" lidu, jako by chtěl alespoň zbylé společenství věrných připravit na to zlé, které je přede dveřmi. Brzy přijde zkáza pyšného, nábožensky zlotřilého, kněžovského Samaří (r. 722 ante). Za "efrajimskými opilci" se skrývá zlotřilé kněžstvo, které se doslova opíjelo při svátostných hodech a pod vlivem vína vynášelo rady a věšty. Byla to doba zpilé a mráкотné bujnosti. Frapatně se severoizraelskou, týkalo se stejnou kritickou měrou též Jeruzaléma. "Kněz i prorok blouzní" (v.7). Místo jasného slova - slova blábolení lži proroků. Signifikantní je v.10 (ČEP): "Stále jenom: žvást na žvást, tlach na tlach, trošku sem, trošku tam." Prostě: blábolení, mlácení prázdné slámy, cizí řeč duchovních cizáků. Proto i Hospodin promluví k Jeruzalému cizím jazykem, kterému nebude nikdo rozumět; nebude už mluvit jasně - jako dosud. Ten jasný hlas zněl: "Zde je místo odpočinku (MENÚCHÁ), nechte odpočinkout (opět MNCH) znaveného, zde je místo míru (MARGEÁ)." - v.12. To lid nechtěl slyšet, uslyší tedy řeč Boží nesrozumitelnou, nepřátelskou, jakousi nápodobu lži prorockého blábolu (v.13); všichni uvíznou v léčkách smrti, zahynou. Ti pyšní, chvástaví, patřící k jeruzalémské duchovenské a politické špičce, se prý zajistili proti zkáze, a to tak, že uzavřeli se zkázou jakousi smlouvu, "smlouvu o neútočení". Co byla tato "smlouva se smrtí" (možno též číst místo "smrt" jméno vegetativního a podsvětního boha Mota, známého z ugaritských textů)? Je to tajná smlouva s Egyptem? Nebo šlo o tajné magické obřady spiritualistického charakteru? Nebo šlo o spoleh na "síly života" chápané zároveň jako "síly

^a Tamt.

^b Tamt.

smrti"? Je to vsazení na kartu zmaru a smrti, na podsvětí, na jakési antikristovství, kde se magie spojuje s vyvráždovací politikou, o zajištění bezpečnosti naprostým převrácením hodnot, prohlášení černého za bílé?

V této situaci zmatku, nervozity, opilosti, čachrůmachrů, kdy se vystačí s troškou odtud, s troškou odjinud, Jeruzalém ve své duchovní podstatě neexistoval.

Proto je potřeba položit *nový základní kámen*, "základ nejpevnější" (EBEN BOCHAN). Jméno tohoto kamene je uvedeno na konci v.16: HA-MAAMÍN LO JÁCHÍŠ = "Kdo věří, nebude kvapiti" (K), nověji "Kdo věří, nemusí spěchat" (ČEP); podobně Vulgata: qui crediderit, non festinet; jinak Septuaginta: και ο πιστεύων επ αυτω ου μη καταισχυθη = a kdo věří, nebude se červenat = "nebude zahanben".^a Smyslem hebrejské verze je: *Víra znamená konec zlých zmatků*, turbulencí, démonické nervozity, utíkání od odpovědnosti. Opět je tu skrytý motiv *klidu*, pevného *zakotvení*, neexilování, pobytu *domovského*. Je možno žít v jistotě, že lež bude smetena. Víra znamená tento *nový postoj*: nepobíhání v polomagickém přišerí pochybných činů, v ovzduší, kde se hádá z kávové sedliny nebo kde se zadky usadí na církevním dogmatu atp.

"Kdo věří" - to zní jako heslo. Připomíná trochu Ježíšovo "Když přijde Syn člověka, zdalíž nalezne víru na zemi" (LK 18,8). Podobně jako v případě ohroženého Achaba je i tu latentní, ale pronikavá kritika falešné aktivity, která o nic nepečuje, pouze člověkem cloumá, nedovolí mu, aby se zastavil, zamyslel a postavil se na to, co je *pevné* (AMN) - aby nehledal jinde, u čertů a ďáblů, postavil se na jisté slovo Hospodinovo = na zřetelné volání oslovovující Pravdy a nic nedal na církevní, kněžovské nebo politikářské blábolení.

Christologický výklad "základního kamene" podává 1P 2,1nn, zvl.v.6 - ne však podle znění Masory, nýbrž Septuaginty. Pavel aplikuje toto místo v problematice "víry a skutků". Pro nás je instruktivnější a příměřenější vrátit se ke starozákonní podobě textu, ještě nechristologizované, a objevit *víru jako základní kámen duchovní i sociálně-politické existence* v apokalyptických turbulencích těchto opilých a slizkých časů.

4. Víra - hráz života proti smrti

Mladším slovem o víře, jež také není vázána na předmět, tedy o víře

^a Septuaginta čte místo CHVŠ = spěchat, BVŠ = stydět se, srv. Ř 9,33 a 1P 2,6. Targum a Pešitto čtou CHVL/CHJL = svíjet se, hroutit se, kolísat.

jako takové, je slovo proroka Abakuka, který žil za času judského krále Jóšijáše (asi 625-612).

Z tohoto vášnivého, a přes silnou emociálnost věčného a přitom vroucího proroctví, je neznámější a možná i nejvýznamější slovo Abk 2,4b, citované a aplikované i v Novém zákoně (Ř 1,17; Gal 3,11): VECADDIQ BÉEMÚNÁTÓ JICHJÉ. Kraličtí překládají: Ale spravedlivý z víry své živ bude. ČEP: Spravedlivý bude žít pro svou věrnost. Berfeld (rabínský překlad): Aber der Gerechte lebt in seiner Treue. JB (v něm. p.): Der Gerechte aber wird leben durch seine Treue. Buber-Rosenzweig: Die weil der Bewährte leben wird durch sein Vertrauen. RSV: But the righteous shall live by his faith. NEB: While the righteous man will live by being faithful (s pozn. "by his faithfulness"). Moderní překlady odpovídají Masoře - ostatně jako už Vulgata: Justus autem in fide sua vivet. Pouze EMÚNÁ je chápána buď jako víra, nebo věrnost či důvěra. Všude však bylo respektováno, že v abakukovském výroku jde o "víru bez předmětu", ale právě to chápe Septuaginta jinak: ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως μου ζήσεται; z "víry své" změněno ve "víru ve mě", takže je tu najednou zase (obvyklá) "víra s předmětem". Avšak "hebraica veritas" vyznívá mnohem silněji a noeticky důsažněji. Co znamená "život z víry" v abakukovském pojetí vynikne na chmurném pozadí doby.

Doba je zlá. Těžké hrozby. Permanentní ohrožení Babylóňany. První babylónské zajetí už visí ve vzduchu (r. 598 ante). Proti sobě stojí malý Juda a velký a dravý Babylón, "spravedlivý" a "opovázlivec". Tuto situaci lze pochopit jako modelovou. V různě modifikovaných situacích stojí vždy proti sobě "spravedliví" a "opovázlivci", jak intra, tak extra muros ecclesiae. "Spravedliví" se nevykořisťují z půdy "normality" tváří v tvář živé "existenciální" Pravdě, nevychylují se z řádu poslušnosti a naděje, z orientace k eschatu, kdy Boží Ty dovrší vítězně a překvapujícím způsobem jejich úsilí o budoucnost; jejich úsilí, neboť jde o jejich víru, víru, do níž se cele vkládají, nezastupitelně kýmkoliv jiným. "Opovázlivci" jsou ti, kteří nerespektují míru věcí, sverepě vyskakují z řádu, opovrhují nadějí, nemají se na co spolehnout, ti, kteří vsadili na pýchu - i na pýchu kličkování před mocnými, i na zvrhlou pýchu retroskopů. Touto pýchou se stávají nemocnými, nachýlenými k smrti. "Opovázlivost", jež je tu zmíněna (?-P-L), přivolává výraz OPEL = boule, opuchlina. Kdo nežije z víry tvrdě postulující Boží věrnost, stává se "nemocným k smrti".

Víra není jen to, co umožňuje přežít (to by bylo málo, a mohla by to být základní a nezvratná prohra), nýbrž je to zdroj života. Kořen AMN

tu stojí v korespondenci s kořenem CHJH = žít. Víra je pramen života. Teprve čteme-li Abakukovo proroctví vcelku, vysvitne nám plastičtější, že víra jako důvěra v platnost Božího slibu aktualizovanému proroky a jako nepochybování o aktuální pomocné Boží přítomnosti se nedá zmást vnějšími okolnostmi a neutěšenými souřadnicemi přítomné politické situace a vytrvale stojí na bázi Boží přítomnosti ve zruinovaném světě. Vítězně zní abakukovské "My nezemřeme" (LO NÁMÚT Abk 1,12b). To je výkřik života v dusnu zapáchajícím smrtí. Víra předpokládá biofilní orientaci a v zárodku potlačuje nekrofilní nálady, i kdyby byly tyto nálady religiózně nebo metafyzicky zbarvené. Víra znamená stranit životu a žít ze stranění životu - a to se sveřepou až pokorou. Biofilie víry prosvěcuje horizonty a brání nekrofilním únikům do ritů, magie, astrologie, mýtů, soukromička bez veřejné odpovědnosti, tedy do zášeří a zászvěti; nebo do zla, které se nad námi vypíná, do cynismu, krutosti, vydřidušství, oportunistu, piet'áctví atp. Víra je grunt života, život objevuje, chová a zachovává.

5. Víra - úběžník eschatologické hojnosti

Víra (EMET) se objevuje v některých Žalmech ve spojení s milosrdenstvím (CHESD), spravedlností (CEDEQ) a pokojem (ŠÁLÓM). Pilíři eschatologického věku jsou Milosrdenství a Víra.

V Ž 85,11 čteme: "Setkají se milosrdenství (CHESD) a věrnost (EMET-Kral.: víra), spravedlnost (CEDEQ) s pokojem (ŠÁLÓM) si dají políbení." A pokračování: "Ze země vyraší pravda (EMET-Kral.: víra), z nebe bude shlížet spravedlnost (CEDEQ)." - v.12. ČEP tedy překládá tentýž hebrejský výraz EMET jednou "věrnost", podruhé "pravda", Kraličtí chápou EMET v obou případech jako "víru"^a. Noeticky je s výhodou číst oba české překlady, klasický (Kraličtí) i novodobý (ekumenický: ČEP) "synopticky". ČEP tuší, že EMET má tu širší význam než "věrnost", jde také o "pravdu" - to, co platí, vsadím-li na Boží věrnost = stálost, spolehlivost. Kraličtí vystihují oboje jedinou kategorií: vírou.

EMET - CHESD - CEDEQ - ŠÁLÓM jsou snad původně personifikované vlastnosti Hospodinovy^b, ještě původněji možná přímo Hospodinovi božští poslové (srv. v.14 "před ním půjde spravedlnost").

^a Většina moderních překladů volí za EMET v obou případech tentýž výraz, většinou "věrnost" (srv. Kraus, Psalmen 2, Gunkel, Die Psalmen, překlad Buberův: "Treue" atp.).

^b Tak výkl. pozn. pod čarou k Ž 85,11 v něm. verzi Jer. bible.

Spíše než o novoroční liturgii^a, jde tu o "prorockou liturgii" (tak H.Gunkel) zaměřenou k exulantům v Babylóně, v níž je navrátilcům slibován mesiášský mír - podobně jako v prorocství Izajášově (Iz 45,8; 51,5; 56,1; 58,8) a Zachariášově (Za 8,12; 9,10). *Víra - věrnost - pravda* (což vše vyjadřuje kořen AMN) je vpsledku záležitostí *eschatologic-kou*: tady, v "zemi hojnosti" je víra teprve plně doma; tam plně bytuje, kde *spolehlivost* Pravdy přináší zralé a chutné plody pokoje, který není laciným usmířením, nýbrž přetéká spravedlnost - a to se týká i chudých, bezprávných, vyhnaných ze země a zotročených. Víra v hebrejském (žalmickém) pojetí nemíří "jinam", do zásvětna, mimo reality tohoto světa, naopak: míří a pudí k eschatu *této země*. Všechny křesťanské úniky do falešného transcendentna najdou v žalmickém pojetí EMET chirurgicky ostrou korekturu. - Vždyť právě EMET - pravda je "existenciálně" spjata se *zemí*, zatímco CEDEQ - spravedlnost má svůj zdroj v nebi = čiré transcenci. "Ze země vyraší pravda" (EMET MEEREC TICMACH) - to je více než metafora, je to spíše něco jako Ježíšovo podobenství: Tak jak je zcela přirozené a jakoby zákonité, že se zjara země odívá zelení, a přitom je to zcela překvapující, a my udiveni dýcháme "ovzduší divu", tak je to i s pravdou, jež je "rezultátem" věrnosti víry: jakoby prostě a přirozeně vychází Pravda z "lůna" země, není to nic násilného, je to vskutku prosté a přirozené, zemi je v nehlubším smyslu pravda vlastní, lidé i mimolidský živý svět *žijí* pravdou, bez pravdy hynou jako ryba bez vody, ale žijí žel navzdory životodárné pravdě v odvrácení od ní, v "protisměru" k jejímu k životu mířícímu pohybu; vědí o pravdě a přesvědčují se o ní tak evidentně, jako je možné se přesvědčit o vzcházejícím osení na poli, a přece nejsou s to žít, jednat v souladu s touto pravdou, jakkoli není ve specifickém smyslu nic pozemštějšího než je ona. Musí dojít k "setkání" pravdy "rašící ze země" se spravedlností (CEDEQ) "pršící" z nebe, tedy s oplodňující aktivitou Boží přítomnosti v tomto světě, napravující vše, co bylo zlovlně zkriveno a rehabilitující to, co bylo neprávem odsunuto nebo docela udušeno. - Žalmista (jeden z hloučku babylónských exulantů židovských?) však modlitebně přivolává čas, kdy se "všechny dobré moci" (milosrdenství, spravedlnost, pravda) doposud jakoby působící na různých místech, tedy jako "skutečnosti" izolované a vzájemně "nespolupracující", sejdou kdesi "uprostřed" a "dají sobě políbení". *Tehdy* teprve se pravda plně dostane ke slovu a podobajíc se

^a Tak S.Mowinckel, *Psalmstudien* III, str. 55n. Podobně výklad k ČEP (SZ 9 - Žalmy).

živému organismu prudce zaraší v odpověď na "nebeskou moc" spravedlnosti; v tomto smyslu platí, že "země nijak víry nezatají" podle krásného přebásnění J.Strejce. Ruku v ruce s rašením pravdy ze země přijde i požehnání "časných věcí", tj. toho, co "lidé víry" často vidí jako cosi druhořadého, nebo vůbec nedůležitého: "Dá hojnost Pán i těch věcí časných, i země vydá hojnost úrod svých, tu bude spravedlivý řád vzdělán a po všem světě bude zachován."^a Duchovní a pozemské je tu skloubeno v jednotu, nezeje tu žádný dualismus. Také chléb a víno, mouka a olej mají koeficient pravdy, sytí-li hladová ústa dovolávající se Boží věrnosti. Nejen vyhlašování Božích rad a pokynů, nejen "zvěstování Božího slova", nejen spirituálně prožívaná jistota Boží spásné přítomnosti je pravda. Pravda - to jsou také činy, které nasycují hladové, ano pravda je toto nasycení samo. Tak konkrétní, vpravdě srostitá, je "hebraica veritas": "veritas de terra orta est" (Ž 85,11 - znění Vulgaty): spojuje to "nejdůležitější" s tím nejpozemštějším a nehmotnějším, "pravé poznání" s tím, co se kdysi nazývalo "uskutečnění sociálního ideálu rovnosti a bratrství". Ježíš ve svých podobenstvích připodobňoval osud klíčícího zrna k události šířícího se Božího království (Mk 4,31 aj.). Pokusil jsem se ukázat v jiné studii^b, jak naše evropské, karteziánstvím nakažené interpretace vycházejí z předpokladu, že Ježíš používá "nízkého" - neduchovního k přiblížení (= k lepšímu pochopení) "vysokého" - duchovního, jež je onomu "nízkému" - přírodnímu principiálně nadřazeno. Ve skutečnosti ukazuje Ježíš paralelitu obou skutečností (klíčící zrna: Boží království na této zemi); tato paralelita nemá povahu dualistickou, nanejvýš duální: vpsledku běží o *jediné dění*, o *záraz* života, KAINÉ KTISIS, o klíčení a růst *nového*, co nelze vyložit z nějaké své zákonitosti. Klíčící zrna patří k Božímu království, poněvadž je projevem tohoto království, klíčení zrna není "automatický přírodní děj", nýbrž zá-zraz, výrazem transcendentní stvořitelské vůle. A Boží království bez klíčícího zrna (v doslovném smyslu) by bylo výrazem oné dualistické spirituality, která kvůli "chlebu Slova" pohrdá obilným chlebem sytícím hladová ústa. - A tak je to i s *pravdou* v žalmistově pojetí. Pravda je *klíčením a růstem života* v podobě pneumatické i materiální. Materiální či přírodní je prozařováno pneumatickým, a pneumatické má nezbytné aspekty hmotné. Spolehnutím (AMN), příklonem k životu, *biofilii víry* míříme k bu-

^a Tak přebásňuje Ž 85,13.14 zmíněný již Jiří Strejce - viz *Evangelický zpěvník*, syn. rada ČCE, Praha 1978, Ž 85, v.4.

^b M.Balabán, *Ježíšova podobenství o Božím království*. Praha 1984, rukopis.

doucnosti, k budoucnosti ne mimo tuto zemi, ale *právě na ní a v ní*. Víra vytváří budoucnostní atmosféru transcendentní laskavosti a shovívavosti a přibližuje horizont vnější i vnitřní *hojnosti*.

Septuaginta tlumočí tu hebrejské EMET termínem ἀλήθεια (ἔλεος καὶ ἀλήθεια... - 85,11 ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς - v.12). Ἀλήθεια jako odkrytost, nezastřenost, nezapomenutelnost (viz výše) však nevystihuje hebr. EMET. Ἀλήθεια nemá v řeckém kontextu interioerné psychologický a časově eschatologický rozměr; pravdu v řeckém pojetí lze nazírat, nelze ji však pro žít a očekávat. Vykладаč vycházející z textu Septuaginty si toho musí být vědom, musí tedy interpretovat ἀλήθεια významem EMET (AMN).

Bůh víry - věrný Bůh - víra Boží

Na některých místech Starého zákona je EMET (věrnost - víra - pravda) přímo charakterizujícím *atributem* Božím.

V Ž 31,6 čteme: "Svého ducha kladu do tvých rukou, vykoupils mne, HOSPODINE, BOŽE VĚRNÝ."

Oslovení Boží zní v hebrejském textu: JHVH EL EMET, což tlumočí Septuaginta: κύρις ὁ θεὸς τῆς ἀληθείας a Vulgata: DOMINE, DEUS VERITATIS. Německé překlady mají většinou "Herr, treuer Gott". Stejně je tomu v překladech do jiných jazyků (RSV atp.). Žalmistova "modlitba v ohrožení", v "nářkovém žalmu jednotlivce" (Gunkel) prosí o vysvobození z léček a piklů nepřátel. Oporu vidí (stejně jako později sám Ježíš - Lk 23,46 a Štěpán - SK 7,59) ve věrnosti (či: víře) Boží. EMET ve spojení s EL se chápe jako přívlástek, predikát, tedy jako "věrný" (či "pravdivý") Bůh. Tentýž význam má negativní spojení v překladu Septuaginty a Vulgaty. Jenže plně adekvátním vyjádřením spojení "věrný Bůh" je HA-EL- HA-NEEMÁN - srv. Dt 7,9. Doslovný překlad (pro nás na tomto místě velmi důležitý) je "Hospodine, Bože, Věrnosti". Přitom EL EMET je tu co atribut JHVH - Hospodinův. Význam je pak asi "Hospodine, Bože věrnosti" = "Hospodine, který jsi božstvem znamenajícím věrnost" (věrnost co základ mé víry). Hospodin je v prosebně "reklamáčním" či "rekursním" oslovení - výkřiku žalmistově - "Božskou věrností", žalmistovou "Boží vírou". Jako by žalmista volal: "Hospodine, ty jsi *má víra* transcendentně garantovaná" (EL = Bůh, božské, mimolidské, absolutní). EL a EMET jsou tu v tak těsné korespondenci, že je možno je pokládat za identické entity. Hospodin (jehož jméno Židé ani nevyslovovali, aby nebyl zfalšován jeho nepředmětný charakter a aby byla jasně patrna jeho "bezkontextovost" vůči všem ostatním

jménům a vůči entitám, jež involvují svět jakožto svézákonnou imanenci) jeví se (či spíše: zjevuje se) člověku v krajní nouzi jako *věrnost, pravda, ta víra*, která jedinečně *obstojí*. Staré verze tento poukaz Masory na Boha (Hospodina) *jakožto věrnost* (či pravdu) oslabily. Bůh nemá pravdu, Bůh je pravda či *stává se pravdou* a to v existenciálním (ano přímo i existenčním) ohrožení, nikoli cestou nazírání, kontemplace, rozumového náhledu, jak to sugeruje ἀλήθεια. Bůh žalmistův není toliko "pravý" (VERITAS), nýbrž "pevný", když se všechno chvěje a kymácí.

V této souvislosti připomenu novozákonní místo Mk 11,22: ἔχετε πίστιν θεοῦ, které podle mého soudu obsahově koresponduje s JHVH EL EMET Ž 31,6. Výstižný překlad mají Kraličtí: Mějte víru Boží. Zavádějící a noeticky základně oslabující je ČEP: Mějte víru v Boha: to odpovídá "habete fidei Dei" Vulgaty. Moderní překlady dělají většinou z "víry bez předmětu" "víru s předmětem" ("víra v...")^a. Kraličtí v poznámce pod čarou orientují výklad "t. věřte Bohu". I to je noeticky silnější než "víra v Boha", která zavádí fideistickým směrem a zpředměťuje to, co v textu samotném předmětně vyjádřeno není. Že nejde o "víru v Boha" jasně ukazuje souvislost: nejde tu o předmět víry, nýbrž o *kvalitu víry*, víry nepochybující (viz: καὶ μὴ διακριθῆν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ - v.23) - v daném případě jde o nepochybování o možnosti přemístit horu do moře, a to pouhým slovem -, víru *pevnou*, tedy: *Boží*; jde o takový přístup ke *skutečnosti*, který *odpovídá Boží věrnosti*, Hospodinově EMET. Naše *víra* a Boží *věrnost* jsou tu tak blízko sebe, že vytvářejí jednotu, jež ruší descartovské schéma "subjekt - objekt". Zde nám ihned vytanou na mysli některé myšlenky M.Bubera: "Bůh a člověk, vpodstatě totožní - jsou *nezrušitelně skutečná dvojice* (kurzíva - mb), jsou to dva nositelé pravztahu, který má od Boha k člověku povahu posláni a příkazu, od člověka k Bohu povahu zření a slyšení, a který je navzájem poznáním a láskou." O víře možno říci to, co Buber říká o milosti, že se "nás týká potud, pokud k ní vycházíme a prodléváme v její přítomnosti; není však naším předmětem". Je-li víra vztah k (Božímu) TY, pak tento "vztah znamená, že jsem vyvolen i volím, je pasivitou i aktivitou zároveň". Obměnou některých Buberových formulací můžeme říci, že Boží věrnost a naše víra jsou si "vzájemně přivtěleny", že v sobě "přebývají", že (v navázání na buddhismus) ve víře "vztahový akt překračuje sám sebe", že dyna-

^a Tak něm. verze Jer. bible: *Habt Glauben an Gott*; podobně M.Luther a jiní, srv. RSV: *Have faith in God*, stejně NEB.

mika tohoto vztahu je tak jednotící, "že jeho nositelé před ním, jak se zdá, blednou, že se pro jeho život zapomíná na 'já' a 'ty', mezi nimiž je založen"^a. Sem míří i svérázný pokus o nesubstanční pojetí teismu u Z.Fišera-Bondyho, který nebyl ještě dostatečně theologicky zpracován a zužitkován^b, a ovšem i teorie "nepředmětného myšlení" vypracovaná L.Hejdánkem^c.

Nezabývám se v omezeném rámci této studie jiným atributem Božím, totiž EMÚNÁ (v Dt 32,4: EL EMÚNÁ - a jinde) nebo atributem AMEN (Iz 65,16 - ELOHÍM AMEN) obsahově korespondujícím s 2K 1,20. Noetický výtěžek by byl kongruentní s "noésis" Ž 31,6; Mk 11,22.

Víra Ježíšova

V novozákonním písemnictví (zvl. však v synoptických evangeliích) neztrácí víra povětšinou svůj "hebrejský" charakter, i když výraz πίστις není beze zbytku adekvátní hebrejskému AMN (EMÚNÁ, EMET, AMEN atp.). Dochází tu také k rozdělení na "víru" a "pravdu" (πίστις - ἀλήθεια): To může ovšem znamenat rozvinutí hebrejského AMN, vyznačení dvou aspektů této významové báze. Jedním aspektem je tu pak jistota toho, co tu ještě (plně) není, ale už lze vnímat jako tklivé, byť ještě studené závany předjarně-jarního větru (πίστις). Druhý aspekt vyjadřuje "to samo", k čemu se upínáme, na co se orientujeme, tedy to, co označuje Nový zákon slovem ἀλήθεια - pravda (ale též ζῶη = život atp.), nebo v návázání na Danielovskou apokalyptiku βασιλεία τοῦ θεοῦ = království Boží; tento druhý aspekt starozákonního AMN vyjadřuje již i samo dovršení, tedy to, co Starý zákon vyslovuje termínem ŠÁLÓM.

Na druhé straně však musíme konstatovat, že do "hebrejského dědictví" pronikl řecký a gnostický kvas, alespoň do formulací. Tam, kde je nános příliš velký, nutno "rehebraizovat". Nesmí se připustit pojetí, kde "víra" patří (výhradně) tomuto věku, kdežto "pravda" (výlučně) věku příštím, eschatologickému. U Ježíše, ale i u Pavla, v listu K Židům, ale i jinde v Novém zákoně lze najít (nebo objevit,

^a Martin Buber, *Já a ty*. Váhy, Praha 1969, zvl. formulace z 3. dílu, str. 67nn.

^b Viz Z.Fišer, *Útěcha z ontologie*. Academia, Praha 1967. Také některé jeho novější studie o substančním a nesubstančním myšlení a o možnosti nesubstančního theismu, poslední studie této tematiky: *Odpověď doktora theologie* z r. 1984 (rkp).

^c L.Hejdánek, *Nepředmětné myšlení a Ontologie subjektivity*. Praha 1982 (rkp).

odkryt z pod "helénizujícími" nánosy) promyšlení a domyšlení hebrejského pojetí víry (pravdy).

Významná jsou z noetického hlediska novozákonní místa, kde Ježíš (v podání evangelistů) užívá slova víra, a přitom neváže víru na žádný předmět, kde mluví o *víře samé*. (To se snažili theologicky zhodnotit zvláště někteří významní novozákonní badatelé jako Willi Marxen^a a jiní. Dogmaticky se snažili vypracovat genuinní obraz víry v Novém zákoně v konfrontaci s koncepcemi filosofů starého i přítomného data a ovšem se sugestivními stanovisky směrodatných theologů myslitelé jako Gerhard Ebeling^b, Eberhard Jüngel^c a jiní.)

Projďeme teď některými místy ze synoptických evangelií: Mk 5,34: "A on jí řekl: 'Dcero, víra tvá tě zachránila. Odejdi v pokoji, uzdravena ze svého trápení.'" Co znamená Ježíšovo "Víra tvá tě zachránila." (ἡ πίστις σου σέσωκέν σε)? Žena trpící po dlouhá léta krváčením, není vyzvána "Věř ve mne - to tě zachráni." Je to její víra, která ji zachraňuje. Ženina víra hledá sice pomoc u Ježíše, ale nepodává mu "přihlášku do církve", do kruhu učedníků, ani nečteme, že by se stala proselytkou. Poví Ježíšovi "celou pravdu" (πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν) - ἀλήθεια je tu užito spíše v "řeckém" smyslu - jako odkrytí se, stržení roušky z nežádoucího mystéria, kdežto πίστις je tu "plně spolehnouti" ve smyslu hebr. EMÚNÁ či EMET. Žena se (tajně a anonymně) utíká k Ježíši, ale Ježíš ji *vrací k ní samé*, ona sama je tvůrkyní svého uzdravení, subjektivní moment víry je tu velmi silně podtržen. Žena může mnohem víc, než si myslí, že může. Hledá u Ježíše miráculum, Ježíš ji však poukáže na onu vnitřní "dynamis", která způsobila její uzdravení a která je ryze její a jen ona sama otevřela této "dynamis" cestu k "realizaci" uzdravení.

V paralele markovské perikopy, Mt 9,20-22, říká Ježíš té nešťastnici ještě "doufej, dcero" (θάρσει, θύγατερ - v.22a). V tomto "doufej" ("buď dobré mysli" - ČEP) se předpokládá kus osobní odvahy a jakoby až "drzosti" (θάρσος = odvaha, srdnatost, důvěra, ale i drzost). Tento moment "drzosti" zbarvuje vůbec Ježíšovo vyučovatelské vystupování.

Jak velice záleží na *subjektu* víry vyplývá i z jiných míst. Noeticky instruktivní je reflektivní četba Mk 10,46-52. V této perikopě jde

^a Srv. např. W.Marxen, Die existenzielle Wahrheit. *Das Neue Testament als Buch der Kirche*, Gütersloher Verlagshaus 1966, str. 143nn.

^b G.Ebeling, *Dogmatik des christlichen Glaubens*. 4. vyd., Tübingen 1982.

^c E.Jüngel, *Gott als Geheimnis der Welt*, Tübingen 1977.

o uzdravení slepého u Jericha. Bartimaios se až "drze" dožaduje setkání s Ježíšem - doufaje ve své uzdravení. Nenechá se odbýt - to je víc než pouhá psychologická charakteristika víry. V této neodbytnosti uspěje: "I zavolali toho slepého a řekli mu: Vzdchop se (θάρασει - srv. již perikopu o uzdravení krvotoké ženy), vstaň (ἔχειρε - skoro jako "probud' se", "procitni", ne-li "vstaň z mrtvých"; ἔχερσις = vzbuzení, ale i vzkříšení), volá tě." - v.49b. Slyšíme dále o velké *aktivitě* žebrákově, o rozhodnosti a chvatu, když se bral k "synu Davidovu".

A Ježíš neudělá "čárymáryfuk", ani *nežádá víru v sebe sama*. Otázkou vyzve slepce k veliké *vnitřní aktivitě*. Ježíšovi velice záleží na jistotě toho, kdo věří, na síle a opravdovosti víry, na volním a emočním vzruchu slepce. Ježíš se ptá (v.51): "Co chceš, abych pro tebe učinil?" (τί σοι θέλεις ποιήσω). Co chceš - tady to je! Slepce nesmí zůstat pasivním, nesmí rezignovat na svůj "osud". Tak dochází k aktu víry: "Pane, ať vidím." (ραββουνί, ἵνα ἀναβλέψω). Na to odpovídá Ježíš: "Jdi, VÍRA TVÁ TĚ ZACHRÁNILA." (ἡ πίστις σου σέσδακέν) - v.52.

Podobně je zdůrazněna role toho, kdo se pro víru rozhodl, o "ženě z okolí Týru" - Mt 15,21nn. Žena-pohanka je Ježíšem odmítána. V jeho misijním plánu není jako pohanka "v pořadí". Žena se však "drze", neodbytně, *domáhá* uzdravení své dcery. Nakonec Ježíš "podléhá": "Staň se ti, jak chceš." (γενηθήτω σοι ὡς θέλεις).

Tato aktivnost a "neodbytnost" víry, Ježíšův požadavek, aby se ten, kdo věří, vnitřně plně nasadil, aby se "v duchu" - vírou "přesadil" do "nového věku", z nemoci do zdraví, ze skepse do spolehnutí, z pochybování do nepochybování, - *ze smrti do života* - to je ve srovnání se starozákonním pojetím víry v jistém smyslu nový moment. Ve starozákonních oddílech (zvl. v onom izajášském, Iz 7,1-9) kladl se důraz na *klid*, neznepokojevání se, na psychickou stabilizaci, na "pasivitu" ve smyslu nepanikaření a zastavení křečovitě aktivity, na *plný spoleh*, na Hospodinovu skrytou, ale záchranně *dynamickou přítomnost*. Naproti tomu *novozákonní* poloha pojetí víry zdůrazňuje *radikální aktivitu* věřícího. Ježíšovo "uzdravující slovo" by neuzdravilo, kdyby se tohoto slova sám nemocný "uzdravujícím" = aktivním = mocně přisvojujícím = tvůrčím = "sebeuzdravujícím" způsobem neuchopil (a v jistém smyslu: neujal). Ovšemže i Starý zákon zná aktivitu víry - čteme novozákonní list K Židům 11 - v galerii svědků jsou tu "předvedení" postavy, které jejich víra "vyhnala" z jejich starých domovů a inspirovala je k novým odvážným krokům, tedy ke svrchované aktivitě (Ábel -

Henoch - Noé - Abrahám a jiní). Tato aktivita je však mnohdy vyjadřována výrazy, které nevycházejí z kořene AMN (např. naděje atp); nebo se prostě vypravuje o jednání víry (= z víry), aniž by se výrazu pro víru (AMN) vůbec použilo (že někdo učinil něco, co zvnějšku hleděno přesahovalo jeho možnosti, tedy "bez předpokladů"). Ale pojem víry sám je spjat s očekáváním na to, co učiní sám Hospodin = živá přítomně vysvobozující a budoucnost otvírající Pravda. Na druhé straně i novozákonní "pasivitu" vyjádřenou například slovy "Neboj se, toliko věř" (μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε) - Mk 5,36. *Ježíšovo* pojetí víry vychází z pojetí starozákonního a židovského vůbec, ale klade vyhraněně důraz na to, aby se subjekt víry *odvážně pro víru rozhodl* a tímto rozhodnutím svou víru potvrdil jako víru *svou*, aby konkrétním krokem *vůle* oslepené jeho vysvobozujícím slovem svou víru "vytvořil". V tomto smyslu uzdravení nemocného tvoří dynamickou jednotu s aktem jeho víry. Vposledu víra sama, víra osobní a "neangažovaná" uzdravuje.

Tato víra odpovídá *víře Ježíšově*: Ježíš doporučuje svou výzvou k víře to, co "jemu samotnému je vlastní". Jeho víra je "cestou, pravdou i životem" (srv. J 14,6) naší víry. V tomto smyslu lze souhlasit s tezí L.Hejdánka a P.Pokorného, že přístup ke skutečnému Ježíši (který není ve své historické konkrétnosti pohlcen Kristem povelikonočního kerygmatu rané církve) předpokládá a vyžaduje, abychom se svou vírou orientovali na víru *jeho*^a. Ve studii jmenovaných autorů však trochu schází zdůraznění (a možná i pochopení), že "Ježíšova víra" sama se orientuje na "víru Boží" (Mk 11,22), že tedy vyrůstá z pojetí starozákonního.

Nyní bych se rád pokusil ještě o "rozkreslení" některých momentů "procesu" víry, jejíž noetický půdorys jsem se snažil vyznačit.

Role osobního rozhodnutí a miru vnitřní aktivní účasti v "dění víry" připomínají evangelijní výroky o "malé" či "velké" víře; tím se ovšem nemyslí rozsah věroučné znalosti, nýbrž *stupeň* či *intenzita* víry věřícího.

V perikopě o "bezpečí života" (Mt 6,19-34) vyzývá Ježíš, abychom se spolehli na "laskavou péči Boží"; máme si brát příklad z květin a ptáků. Propadáme-li šířavým starostem o zabezpečení svého života, jsme *malověrní* (ὀλιγόπιστοι - ὀλίγος = skromný, nepatrný, krátký; srv. modicae fidei). Na rozdíl od neurotické aktivity v zájmu svézáchrany žádá se tu jakási "ležérnost", nespěchavost, nekřečovitost -

^a Viz článek jmenovaných autorů: Jesus, Glaube, Christologie in *Theologische Zeitschrift*, Basel 1962, str. 268nn (teze na str. 277).

klidná meditativní dlouhodečnost. - Avšak představa "malé" či "velké" víry ukazuje na nutnost *generální mobilizace vnitřních sil*. Malou víru vytýká Ježíš učedníkům při bouři na moři: "Proč se bojíte, ó malé víry." (Mt 8,26 a par.). Stará terminologie izraelské svaté války^a je tu v protoizajáškém duchu vysoce spiritualizována: nepřítel, jemuž je nutno čelit, je vlastní nitro, proto je potřebí zmobilizovat vnitřní síly k *většimu*, pokud možno *naprostému klidu*, a tak čelit panice a bezvýhlednosti. Z malé víry udělat víru velkou, vnitřně se dobrat k jistotě jistější.

Je-li víra příliš malá, může se rovnat ne-víře, nevěře. V markovské paralele k "bouři na moři" neříká Ježíš nic o "malé víře", nýbrž: "Ještě *nemáte víru*" (Mk 4,40 - οὐπω ἔχετε πίστιν). Kdo vidí jen bouření moře a je leptám strachem, ten nemá víru, i kdyby vyznával božství Ježíšovo a předkládal "Pánu" všechn svůj žal. Učedníci oslovují Ježíše "mistře" (διδάσκαλε), podle Matouše (8,25) dokonce "Pane" (κύριε) - a přece *nevěří*.

Pro tezi, že víra je charakterizována svou *mírou* (= "velikostí"), je instruktivní perikopa o "uzdravení setníkova sluhu" (Mt 8,5-13). Setník tu prosí za svého sluhu. Je si "předem jist" (= víra) Ježíšovou pomocí - uzdravením. Nežádá ani, aby Ježíš vstoupil "pod jeho střechem", říká "Řekni jen slovo" (v.8b). Ježíš, udiven, říká kruhu stoupenců: "Amen, amen, pravím vám, tak velikou víru jsem v Izraeli nenalezl u nikoho" (v.10 - παρ οὐδενὶ τσαούτην πίστιν ἐν τῷ Ἰσραὴλ εὕρον).

Z tohoto "příběhu víru" plyne "paradox víry".

1) Opět je podtržen subjekt víry ("kdo věří"), nejde tedy (předně) o učení, o dogma, o to, "co se předkládá k věření" - "uhlířská víra" tu nijak neobstojí. Velikost víry je v osobní odvaze a jistotě věřícího.

2) Obsahem víry tu není "uvěřit v Krista" (nebo: Boha), nýbrž "být si jist uzdravením". (V kauze setníkova sluhu nejde tedy ani o "spasení", nýbrž doslova o "somatickou renovaci".)

3) Víra (πίστις: EMÚNÁ - EMET, FIDES) je i *mimo* Izrael, není vázána na židovské společenství, na synagógu.

4) Víra setníkova (tj. pohanova, nanejvýš proselytova) je v Ježíšově hodnocení "mnohem větší" než víra tradičních Židů, přitom se tu stěží dá předpokládat "izraelská tradice" (leďa snad proselytská, tj. z druhé ruky), znalost tóry (Zákona), účast na synagogální boho-

službě. - "Království nebeské" (βασιλεία τῶν οὐρανῶν) je eschatologické místo, kde se *setkávají* otcové izraelské víry (Abraham a ostainí) a "mnozí" (πολλοί) ze všech světových stran - a náboženství, či spíše "nenáboženství". "Synům království" (υιοὶ τῆς βασιλείας) nepomůže znalost tóry ani náboženská úcta k Hospodinu - "budou vyvrženi VEN" (ἐκ).

5) Znovu je zdůrazněno: Víra přináší plody v té míře, v jaké je *pevná* (AMN), v tom, co *chce, oč žádá*. Proto: "Jdi, a jak jsi uvěřil, tak se ti staň" (v.13 - ὕπαγε, ὡς ἐπίστευσας γεννηθήτω σοι).

Při výměru "malé" či "velké" víry nejde ovšem jen o kvantitu, nýbrž především o *kvalitu*. V jistém smyslu je označení "malosti" či "velikosti" víry poznamenáno Ježíšovou výchovnou ironií. Malá víra je na samé hranici ne-věry. Je-li však přesto *vírou*, dokáže reálné divy. Velká víra je velkou ve srovnání s malou vírou (případně nevěrou) jiných. I "největší" víra je výrazem "normality" před Bohem (viz dříve). Víra je vždycky velká, jinak by nebyla vírou. Víra je vždycky malá - poněvadž by "ten, kdo věří", mohl dosáhnout víc, kdyby se spolehl ještě pevněji.

V kerygmatickém příběhu Mt 17,14-20 je přelomový moment, který chci připomenout. Učedníci se ptají, proč nedokázali vyhnat z nemocného chlapce zlého ducha nemoci (= padoucnici). Ježíš odpovídá "Pro vaši malověrnost." (ὀλιγοπιστία) - v.20. Kdyby Ježíšovi učedníci měli víru "velkou", nebo alespoň "malou" - "jako zrno hořčice", prostě *víru* v pravém "kořeném" smyslu, pak by dokázali zbavit chlapce padoucnice *sami* (!).

Víra tu opět není vázána na Ježíše jako předmět víry - učedníci mohli (!) učinit *totéž* (!), co potom učinil Ježíš. Předpokladem bylo, aby *oni sami* měli víru.

Tento moment církevní dogmatika, opírající se přece o zvěst Nového zákona, zatím do značné míry pomíjela - z rozpaků a hrůzy před christologickou herezí. Stavitelé církevních dogmatik zkrátka nepochopili, že Ježíše a učedníky, a tím i každého věřícího, spojuje "víra Boží" (viz výše).

Chci upozornit ještě na jednu aspektaci víry.

Podle některých evangelijních příběhů je víra místem či klíčem ke vstupu do dějství *nového stvoření*. Vírou se otvírá před věřícím *perspektiva stvoření*; stvoření tu není chápáno fundamentalisticky jako něco "jednou učiněného", hotového, ale jako to, co se právě *také nyní děje a stává*. Tak v perikopě o "uzdravení dvou slepců" (Mt 9,27-31) se Ježíš slepců ptá: "Věříte, že to *mohu učinit*?" (v.28 - πιστεύετε ὅτι

^a Teorii "svaté války" ve starém Izraeli přispěl starozákonní vědec Gerhard von Rad, *Der Heilige Krieg im Alten Testament*, 1951.

δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι). *Možnost, moc* (δύναμις), *stvořitelství* - to vše tu úzce souvisí. A opět: Ježíš nežádá víru v sebe, ale rozhodné přitakání (= nepochybující schválení) jeho *stvořitelstvímu* experimentu. Víra tak otvírá Ježíše samého. Bez jistotné důvěry (vyjádřené slepci slovy ναὶ, κύριε - Ano, Pane) by ani Ježíš nemohl učinit vůbec nic.

Podobně je tomu podle Mt 17,20 "Amen, pravím vám, budete-li mít víru jako zrno hořčice, řeknete této hoře: 'Přejdi odtud tam' a přejde." (ἐὰν ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβα ἔνθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται). A pokračování: "a nic vám nebude nemožné" (καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν). Víra otvírá *nové možnosti*, uvolňuje *netušené moci a síly*. Nové možnosti vtěluje v *novou skutečnost*. Předjímá eschatický věk tak, že jej *vytváří*.

Fridrich Heer mluví o nesmírném duchovním potenciálu, který je v každém člověku. Problém spočívá v tom, jak tento potenciál rozvinout. "Velcí světci rozvíjejí snad dvacet, třicet procent potenciálu, který do nich byl vložen. 'Dobří lidé' rozvíjejí snad pět až deset procent. Velké masa a většina lidí využívá jen dvě až tři procenta svého potenciálu... Tito lidé... rozvíjejí tedy jen nepatrnou část potenciálu, který jim byl svěřen, nevyužívají možností dozrát a rozvinout se. Jen zřídka,... v mimořádných dobách... si bleskově uvědomí, čím mohli být... Co z nás mohlo být, co se z nás mělo stát: svatí... Svatí jsou lidé, kteří se *otvírají Bohu* (kurzíva - mb)... a dovolují mu, aby rozvíjel jejich možnosti..."^a. Heer mluví o "lidském potenciálu". Tato formulace je trochu vágní. Navrhoval bych, aby Heerův "lidský potenciál" byl explikován jako parafrázický výraz pro *víru*.

Tento aspekt (možná přímo *povaha*) *víry* nebyl, pokud vím, ani theologicky, ani filosoficky propracován. Víra by byla v tomto pochopení (a interpretaci) *tvůrčí* (a přímo tvořitelskou) *energií* uvolňovanou interakcí mezi tvůrčí "dynamis" Pravdy, jež mě *oslovuje*, a tak přivolává k životu, a lidským tvůrčím spolehnutím na tuto Pravdu, *spolehnutím*, které je s to dynamicky tvořit nové skutečnosti. (Oba póly interakce vystihuje hebrejské AMN.)

Teprve vírou jsou zdůvodněny a legitimovány nejrůznější projevy skutečné *zbožnosti*. Uvedu tu jedině "fainomenon": *modlitbu*. V Mt 21,22 čteme Ježíšův výrok "A věříte-li, dostanete všechno, oč budete v modlit-

^a F.Heer, *Věčnost začíná dnes*. ČKCH, Praha 1970, str. 51.

bě prosit." To je slovo z perikopy o "prokletí fíkovníku" (Mt 21,18-22). Víra (πίστις) a modlitba, prosba (προσευχή) jsou tu v genuiní korespondenci. Modlitba bez víry je liturgický blábol nebo náboženská onanie. Teprve víra činí z modlitby cestu *naděje*, která přibližuje a uchvacuje to, co Bůh slíbil, nebo to, oč Boha prosíme. Neboť víra působí cestou "radikální prosby", aby to, čeho jsme byli bytostně prázdní, a čeho ještě nejsme svědky, se vlomilo z budoucnosti do přítomnosti a "stalo se tělem". Skrze modlitbu se z *πίστις* stává nejen *potentia*, nýbrž rovnou *dynamis*, a moc a zmocnění.

Pavlovo pojetí víry

Apoštol Pavel se zabývá vírou jako něčím zcela *základním*, možno říci: *zakládajícím*. Víra má tu přednost i před tórou, bohoslužbou (kultem a rity) a podobně. Pavel chápe víru v "abrahámovském" smyslu. Sází svou theologickou argumentaci na "muže víry" *Abraháma*. Záměrně staví do stínu "muže božího zákona" *Mojžíše*. Svou *theologii víry* jako *věrnosti slibům*, které Bůh spěchá splnit navzdory sešlosti, zmaru a zoufání, rozvinul apoštol v listu Římanům - zvláště ve 4. kapitole. Ne Mojžíš, nýbrž Abrahám je průkopníkem naší životní cesty. Nikoli "tóra" (ve smyslu pečlivého dodržování jejích příkazů a pokyů)^a, nýbrž *víra ustavuje náš život*. Dokonce ani vykazování odpovědnými činy samo nestačí ke garanci našeho vnitřního, duchovního života. Natož vnější epifenomena jako obřizka a podobně. Náš život negarantují ani vroucí projevy zbožnosti, ani věroučné pravověří.

Víra toto vše *předchází* a *přesahuje*. Používá si pravověrnosti, zbožnosti a dobrých, užitečných činů jako *služebného nástroje*. Tento nástroj však může také *odložit*, jestliže jí to brání v nepochybujícím výhledu do budoucna. Víra je *před* obřizkou - i před každou věroučnou (nebo naukovou) soustavou. I řádná dogmatika (ale ovšem i filosofický systém) je jen skutek (skutkařemí), z něhož nebude nikdo ospravedlněn. Víra sází na *milost* (χάρις - Ř 4,16), poněvadž to, co očekává, je příliš veliké a výsostné, než abychom toho dosáhli náboženskou, věroučnou i etickou obediencí. Naše kroky dovrší *sama Pravda, Amen*.

^a Tato formulace je možná příliš ostrá, záleží na pojetí a interpretaci tóry. Zde je nutná největší opatrnost. Ukazují to také dialogy mezi křesťany a židy, které se v poslední době intenzivně vedou a které ukazují, že židovské dědictví, k němuž patří zvl. tóra = zákon, je nutno vykládat nezkresleně, v původní intenci. Pavel má na mysli tóru jako uzavřenou veličinu, která neodkazuje od sebe jinam - k Pravdě samotné. Přesto mám za to, že Pavel ve své argumentaci trumfuje vírou i tu nejvlastnější podobu tóry.

Aby se mohla uskutečnit radikální proměna starého světa, musí se nám přičist i to, co jsme nedokázali, a smazat to, co jsme promarnili a svou nadutostí zničili. Abrahám uvěřil a měl naději, když už naděje nebylo (v.18). Vždyť věřil v toho, který "povolává v bytí to, co není" (v.17). Vlastní neplodnost ho vedla k postulátu víry - v toho (= v tu, tj. Pravdu), který "křísí z mrtvých". Svět Božích slibů - to je víře jistější než přítomná dotírající převrácenost.

A proto *víra přemáhá svět*.

Víra u apoštola Pavla by zajisté zasluhovala podrobnější rozbor; v rámci této studie od zevrubné analýzy opouštím.

Apendix: Náběh k naukovému pojetí pravdy

V knize Daniel je hebrejského výrazu EMET = pravda použito v absolutním smyslu, "amanický" (AMN) charakter "pravdy" je tu však oslaben. Poučné je v této souvislosti číst 8. kapitulu této pozdní apokalyptické knihy starozákonní. "Maličkový roh" (v.9) = Antiochos IV. Epifanes se vzmohl tak, že sahal až k "nebeskému zástupu" = hvězdám (nebo Božím nadsvětšským rytířstvu) a svedl židovský zástup ke vzpouře proti každodenní oběti: PRAVDU SRAZIL NA ZEM (pravda: EMET, δικαιοσύνη, veritas). Zde má EMET vskutku význam *pravda* co opak lži, převrácenosti. EMET má tu v sobě cosi *naukového*, věroučně "ideického", poněvadž pravdou se tu rozumí zjevná vůle Boží, jak je obsažena v Božím zákoně - *tóře*^a.

V pozadí je ovšem stále kořený význam AMN - totiž spolehlivost, věrnost, ale vliv řeckého myšlení v judaistickém "vydání" je tu patrný. *Víru hebrejsky* pojatou *nelze* strhnout "na zem", lze pouze zakázat bohoslužbu, znesvětit oltář atp. Lze-li ovšem souhrn všeho toho, co lze zakázat, nazvat "pravdou" - pak takovou "pravdu" lze pošlapat. Ale *jistotu*, že antikristovský Antiochos nic nezmuže proti platnosti Božích zaslíbení, to z nebe na zem strhnout nelze.

Danielovské EMET, historicky vzato značně pozdní a zčásti řecky infikované, vytváří předmostí pro *abstraktní pojem pravdy* ve smyslu naučení, učení, *souboru ideí*.

Nejkrásnější definice víry

Nejtrefnější a v jistém smyslu i nejestetičtější definici víry jsem našel v listě Židům (Πρός Ἰβραῖους - tedy: Hebreům), Žd 11,1:

ἔστιν δὲ πίστις ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. V kralickém překladu: "Víra pak jest nadějných věcí podstata, a důvod neviditelných." V tlumočení nového ekumenického překladu (ČEP): "Věřit Bohu znamená spolehnout se na to, v co doufáme, a pevně počítat s tím, co nevidíme."^a Goticky krásný a filosoficky jímavý je text Vulgaty: Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Sám dávám přednost Kralickým před poněkud příliš uvolněným překladem ČEP. Tedy: Víra jest základ toho, v co doufáme, důkaz toho, co (ještě) nevidíme.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Glaube (hebr. EMÚNA; EMET = Wahrheit; griech. ἀλήθεια; lat. FIDES) ist kein vages Glauben, so wie: XY unternimmt das und das, oder kalkulierende Rechnung mit der transzendentalen Realität ("transcendent beliefs"). In dem Alten und Neuen Testament handelt sich eher um eine gesamte Orientierung.

Glauben heißt "fest sein" - vom hebr. 'MN (umgekehrt griech. ἀλήθεια = Entbergung, Herunterziehung des Schleiers, Befreiung vom Vergessen, vergl. λήθη). Der physische Kraft oder Unbeweglichkeit bezeichnende Ausdruck 'MN (vergl. gebietliches AMEN) war später spiritualisiert and eschatologisiert. Der Glaube besagt dann eine Gewißheit, aber in der Zukunft "ingelegt", in dem, was kommt und kommen wird.

Die biblische Auffassung zielt von dem Gegenstand verbundenen Glaube (der Glaube an...) zu dem Glauben "ohne Gegenstand" (Iz 7,9b: Glaube als die Möglichkeit zu bestehen; in dem Neuen Testament das Wort Jesu: "Dein Glaube rettete dich"). Der Glaube ist das Sich-verlassen auf die durch die Wahrheit geformte Zukunft. (Der Glaube ist als Begriff der Normalität vor Gott zu thematisieren, als die siegreiche Gewißheit des geschenkten Lebens, als das befreiende Nicht-schwanken, das Damm des Leben gegen den Tod und auch der Fluchtpunkt der eschatologischen Fülle.)

^a ČEP nabízí pro tuto základní definici překlad až příliš volný, v řec. textu není míněna "víra v Boha", ani "věřit Bohu", nýbrž právě "Boží víra" - tedy víra bez předmětu.

^a Tak N.W.Porteous, *Das Danielbuch*. ATD 23, Göttingen 1962.